

BO'LAJAK TARBIYACHILARINING IQTISODIY MADANIYATI TARKIBIY QISMLARI

Maqola bo'lajak kadrlarning moliyaviy savodxonligini oshirish, tarbiyachilarining iqtisodiy madaniyatining tarkibiy qismlarini shakllantirish masalalariga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: tarbiyachi, iqtisodiy bilim, iqtisodiy tarbiya, iqtisodiy faoliyat, komponent, kognitiv, motivatsion, kreativ faoliyatli, iqtisodiy madaniyat, malakali kadrlar, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy savodxonlik.

Статья посвящена вопросам повышения финансовой грамотности будущих кадров, формирования компонентов экономической культуры педагогов.

Ключевые слова: Воспитатель, экономические знания, экономическое воспитание, экономическая деятельность, компонент, познавательная, мотивационная, креативная деятельность, экономическая культура, квалифицированные кадры, экономическое развитие, финансовая грамотность.

The article is devoted to the issues of improving the financial literacy of future personnel, the formation of components of the economic culture of teachers.

Key words: teacher, economic knowledge, economic education, economic activity, component, cognitive, motivational, creative activity, economic culture, qualified personnel, economic development, financial literacy.

Kirish. Ta'lim-tarbiya jarayonida bo'lajak mutaxassislarning iqtisodiy madaniyatini rivojlantirish davlatimiz siyosatining ustuvor vazifalaridan biriga aylanib bormoqda. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotiga oliy ma'lumotli mutaxassis kadrlarni yetkazib berish muhim vazifaga aylangan. Shuning uchun bo'lajak tarbiyachilarning sifat samaradorligini oshirish, ularning kasbiy komponentlarini rivojlantirish masalalari yuzasidan bir qator keng ko'lamdagi islohotlar olib borilmoqda. Bo'lajak tarbiyachilar oliy o'quv yurtlarida ta'lim olish jarayonlarida kerakli kasbiy bilimlarni egallashi, o'z qobiliyati va imkoniyatlarini yuzaga chiqara olishi, o'z-o'zini anglashi, atrofdagilarni va tengdoshlarini ijobiy fazilatlarini ko'ra olishi, o'zini ma'naviyatning iste'molchisi sifatida emas, balki yaratuvchisi sifatida ko'ra olishi zarur.

Asosiy qism. Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan kadrlar siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri, savodli, tashabbuskor va bilimdon mutaxassislarni hayotdagi iqtisodiy yutuqlarini ishlab chiqish va amalga oshira oladigan mutaxassislarni tayyorlashdir.

Iqtisod grekcha so'zdan olingan bo'lib, "oykos" - uy, uy xo'jaligi, "nomos" - qonun degani. Ya'ni uy yoki ijtimoiy xo'jalik qonunlari ma'nosini beradi.

1575-1621-yillarda yashab, ijod qilgan fransuz iqtisodchisi Antuan Monkreten birinchi marta 1615-yilda "Siyosiy iqtisod traktati" nomli kichik ilmiy asar yozib, bu fanni mamlakat miqyosida iqtisodiyotni boshqarish fani sifatida asosladi.

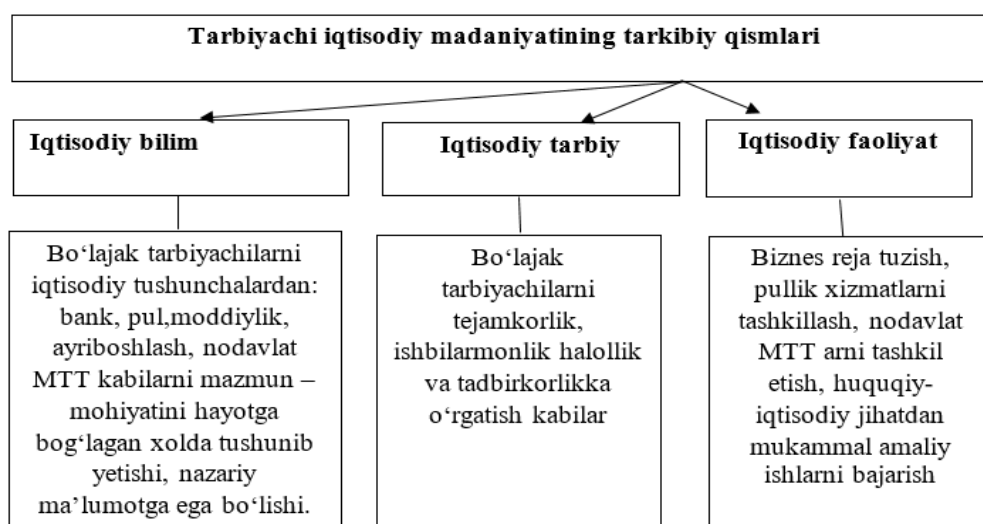
Keyinchalik klassik iqtisodchilar bu fikrni tasdiqlab, siyosiy iqtisod keng ma'noda moddiy hayotiy vositalarni ishlab chiqarish va ayirboshlashni boshqaruvchi qonunlar to'g'risidagi fandir, deb yozgan edilar [1].

Respublikamizda bo'lajak maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilarining iqtisodiy madaniyatini rivojlantirish, umumta'lim fanlarini xalqaro baholash dasturi talablari asosida o'qitish bo'yicha kasbiy kompetentligini takomillashtirish, sifatli ta'lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosati izchil davom ettirilmoqda. Jumladan, innovatsion iqtisodiyot rivojlanish ko'rsatkichlariga muvofiq pedagog kadrlarni maqsadli tayyorlashning didaktik shart-sharoitlarini takomillashtirish va amaliyotga joriy etishga doir keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Buyuk adiblarning iqtisod, iqtisodiy tarbiyaga doir fikrlarini o'rganib, tahlil qilgan holda bo'lajak tarbiyachilarining iqtisodiy madaniyatini rivojlantirish komponentlarini belgilash imkonini berdi.

Bo'lajak tarbiyachilarning iqtisodiy madaniyatni rivojlantirish mazkur jarayon komponentlarini ham aniqlashtirishni talab etadi.

Komponent (lot.componens, componentis - tashkil etuvchi; tarkibiy qism) biror narsaning tarkibiy qismi ma'nosini bildiradi [2].

Mavjud tadqiqotlar tahlili asosida bo'lajak tarbiyachilarning iqtisodiy madaniyatni rivojlantirishning quyidagi tarkibiy qismlarini belgilab olamiz

1-rasm. Bo'lajak tarbiyachilarda iqtisodiy madaniyatni tarkibiy qismlari

Muhokamalar va natijalar. Iqtisodiy bilim deganda pul, narx-navo, savdo sotiq, talab, taklif, bank, kredit, bozor, biznes, tadbirkorlik, xarajat va foyda, menejment va marketing, moliya va shu kabi hayotimizning bir qismiga aylangan bir qancha moliyaviy bilimlarni shakllantirish tushuniladi. Iqtisodiy bilimlarni shakllantirish hayotda uchraydigan iqtisodiy muammolarni yechimini topishga yordam beradi. Iqtisodiyot - odamlarning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lgan har xil ne'matlarni ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilish vazifalarini bajarishga yo'naltirilgan faoliyat tizimidir. Iqtisodiyot- insonning yashashi va kamol topishining birdan bir vositasi. Iqtisodiy ta'lim - kelajakda farovon hayotimiz kalitidir.

Iqtisodiy tarbiya. Iqtisodiy tarbiya shaxsning barkamol va yetuk bo'lib voyaga yetishida muhim rol o'ynaydi. Yosh avlodni iqtisodiy tarbiyalash, ularning ongiga tejamkorlikni singdirish pedagogikaning muamolaridan biri bo'lib kelgan. Hozirgi sharoitni hisobga oladigan bo'lsak, ya'ni bozor iqtisodiyotiga o'tayotgan davrda yoshlarning iqtisodiy tafakkurini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bu borada mamlakatimizda bir qancha islohotlar amalga oshirilmoqda va pedagoglarimiz tomonidan tadqiqotlar olib borilmoqda. Iqtisodiy tarbiya bolalarda tejamkorlik, ishbilarmonlik, iqtisodiy hisob-kitob qilish qobiliyatini shakllantiradi. Bolalarga iqtisodiy tarbiya berish eng avvalo oiladan boshlanadi va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida va maktabda davom ettirilishi, iqtisodiy tarbiyaning mazmuniga sharq mutafakkirlari katta e'tibor qaratib kelganliklari, oqilona ehtiyojlarni, ularni moddiy imkoniyatlar bilan taqqoslash qobiliyatini shakllantirish, bolalarda o'z ehtiyojlarini to'laroq qondirishga bo'lgan izlanishlarda mehnatga yo'nalganlikni tarbiyalash haqida batafsil yoritib berilgan.

Iqtisodiy faoliyat. Ehtiyojlar turli-tuman bo'lganidan ularni qondirish ham turli yo'llar bilan

amalga oshiriladi, lekin bu ish baribir iqtisodiy faoliyatni talab qiladi. Iqtisodiy faoliyat deganda inson tiriklikni ta'minlash usullari va vositalari tushuniladi. Iqtisodiy faoliyat ishlab chiqarishdan boshlanadi, yaratilgan mahsulotlarni ayirboshlash orqali iste'mol etish bilan tugallanadi. Kishilar o'z ehtiyojini qondirmasa, ish faoliyatini tiklay olmaydilar. Iqtisodiy faoliyat yoki iqtisodiyot kishilarning ma'lum maqsad yo'lidagi xatti-harakatini bildiradi. Uning ishtirokchilari ayrim kishilar, oila, korxona, xo'jaliklar va davlatdir.

Jamiyatning iqtisodiy madaniyati bu iqtisodiy faoliyatning qadriyatlari va motivlari tizimi, iqtisodiy bilimlarning sifati va darajasi, shaxsning harakatlari va baholari, shuningdek iqtisodiy munosabatlar va xatti-harakatlarni tartibga soluvchi an'analar va me'yorlardir. Iqtisodiy madaniyat mulkchilik shakllariga alohida munosabatni belgilaydi, ishbilarmonlik muhitini yaxshilaydi. Iqtisodiy madaniyat - bu insonning iqtisodiy faoliyati rivojlanishida hal qiluvchi va ishlab chiqarish, taqsimlash va iste'mol qilish jarayonida namoyon bo'ladigan ong va amaliy faoliyatning ajralmas birligi. Iqtisodiy madaniyat tarkibidagi eng muhim elementlarni bilim va amaliy ko'nikmalar, odamlarning iqtisodiy sohadagi xulq-atvorining xususiyatlarini, uni tashkil etish usullarini tartibga soluvchi normalar deb atash mumkin.

1-rasmda ko'rsatilgan komponentlar asosida bo'lajak tarbiyachilarning iqtisodiy madaniyatini rivojlantirishning uch guruh mezonlari aniqlashtirildi: motivatsion, kognitiv va kreativ-faoliyatli.

Zamonaviy iqtisodiy bilim, malaka va tajribaga ega bo'lgan shaxs mavjud ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda o'zini to'g'ri yo'naltirishga va xatolardan qochishga harakat qiladi.

Talabalarning iqtisodiy madaniyati darajasini diagnostika qilish tanlangan mezonlarga muvofiq

amalgaga oshiriladi: 1) kognitiv; 2) motivatsion; 3) kreativ-faoliyatli.

Kognitiv (cognito – lotincha soʻz boʻlib, bilim, bilish maʼnosini anglatadi) – eng avvalo, talabalarning tafakkurini shakllantirishga yoʻnaltirilgan, u yoki bu shaklda jamoa muhokamasini tashkil etish bilan bogʻliq boʻlgan uslubdir [3].

Meʼyorlar, koʻrsatkichlar va ularni ifoda qilish darajalari asosida iqtisodiy madaniyatni shakllantirishning uchta darajasi farqlanishi mumkin: yuqori; oʻrta; past.

Talabalarning iqtisodiy madaniyatini mezonlarga muvofiq shakllantirish darajalari.

Yuqori daraja – iqtisodiy madaniyat, talabalarning kuchli tizimli bilimga ega ekanligini, ularning iqtisodiy amaliyotlar va jarayonlarni iqtisodiy rivojlanish qonunlarini toʻliq anglash bilan tavsiflash uchun amalda qoʻllashni koʻrsata oladi.

Oʻrta daraja – talaba iqtisodiy bilimlarni tushunadi, grafiklar, jadvallarni tuza oladi va ular yordamida iqtisodiy hodisalarning oʻzaro bogʻliqligini izlab topadi, stereotipik muammolarni hal qila oladi.

Past darajada – talaba nazariy bilimlar bilan cheklanadi, iqtisodiy hodisalarni aniqlashga, iqtisodiy bilimlarni mexanik takrorlashga va grafiklarni, tablitsalarni, sxemalarni tahlil qilishga qiziqmaydi.

Bu toifadagi boʻlajak mutaxassislar oʻzlarini qiziqishlaridagi zaif tomonlarini koʻrsatib qoʻyishadi va oʻz fikrlarini rivojlantirishga eʼtibor bermaydilar, ularning passiv harakatlari olingan soʻrovnomalarda ham oʻz aksini topadi.

Oʻquv rejaga binoan asosiy eʼtibor mutaxassislik fanlarini oʻqitishga qaratilmoqda. Tarbiyachi yosh avlodimizni xalqimizning munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek muhim, faxrli ish bilan birga masʼuliyatli vazifani bajaradi. Tarbiyachi, avvalo, bilimli boʻlishi, oʻzi yashab turgan ulkan hayotni bilishi, jamiyatda sodir boʻlayotgan yangiliklarni tushina olishi, unga yaratilayotgan imkoniyatlarni tushungan holda

harakat qilib, oldidagi vazifalarini ado etishi lozim. Darhaqiqat, Prezidentimiz tomonidan maktabgacha taʼlim sohasiga katta eʼtibor qaratilib, uning faoliyatida bir qator yangiliklar joriy etilmoqda. Avvalo, aytish joizki, maktabgacha taʼlim tashkilotlarining bir qancha turlari faoliyat yuritib, ulardagi taʼlim-tarbiya jarayoni ham sezilarli darajada oʻsmoqda. Shunday ekan, bugungi kun tarbiyachisi har tomonlama chuqur bilimli, kreativlikka intiluvchi inson va siyosiy ong jihatdan ham yetuk boʻlishi zarur. Boʻlajak tarbiyachilarni jamiyatimizdagi oʻzgarishlardan xabardor qilish, yaʼni ularga maktabgacha taʼlim tashkilotlarining turlari, nodavlat maktabgacha taʼlim tashkilotlarini ochish, ularni faoliyat yuritish tartibi, oilaviy maktabgacha taʼlim tashkilotlarining qulayliklari haqida tushuncha berishimiz lozim. Buning uchun, avvalo, boʻlajak tarbiyachilarimizning iqtisodiy madaniyatini shakllantirish maqsadga muvofiq. Yaʼni har bir oliy maʼlumotli maktabgacha taʼlim tashkiloti tarbiyachisi yaratilgan imkoniyatlardan keng foydalangan holda bugungi kunda qilayotgan ishining moddiy samaradorligini ham oʻylashi kerak.

Xulosa sifatida quyidagilarni belgilashimiz mumkin:

1. Iqtisod va iqtisodiy madaniyatga doir sharq va gʻarb pedagog-psixologlarini taʼlimotlarini oʻrganish iqtisodiy madaniyatni shakllantirishda muhim omildir.

2. Iqtisodiy madaniyat integral tavsifga ega boʻlib, falsafiy, huquqiy, iqtisodiy, sotsiologik, psixologik va pedagogik jihatlar bilan bogʻliqlikda mazkur jarayonga kompleks yondashuvni taqozo etadi.

3. Iqtisodiy madaniyat komponentlari –iqtisodiy taʼlim, iqtisodiy tarbiya, iqtisodiy faoliyat deb belgilandi.

4. Iqtisodiy madaniyatni rivojlantirishning mezonlari: kognitiv; motivatsion, kreativ-faoliyatli va mazkur mezonlar asosida uch (yuqori, oʻrta va past) darajaga mos koʻrsatkichlari mavjud.

5. Boʻlajak tarbiyachilarni moliyaviy savodxonligini shakllantirish ijtimoiy zaruriyat.

Adabiyotlar

1. Антуан Монкретьен де Ваттевиль. Трактат по политической экономии. -М.: Дело, 2000 (серия Политическая экономия: ступени познания). –С.48.
2. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. (A.Madvaliyev taxriri ostida). -T.: "Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2008. B.397-398.
3. Aliqulova M.M. Innovatsion pedagogika. –T.: "TDIU nashriyoti", 2012.– B.14.
4. Islomov A., Egamov E. Iqtisodiy taʼlimotlar tarixi. Maʼruzalar matni. -T.: "Iqtisod-moliya", 2009.
5. Tolipov B.X. Shaxs iqtisodiy madaniyatida moddiy va maʼnaviy omillar uygʻunligi:Falsafa fan.nom....diss. -T., 2009. –B.152.